

A MEZŐ AZ EMBER TEREMTMÉNYE (4. RÉSZ)

Ez bizony bátor kijelentés. Ráadásul nem is egészen pontos. Egyrészt azért, mert a mező mást jelent fizikai, ásványtani, mezőgazdasági és még sok más szempontból is. A köznyelvben általában a sík területek településeinek a határában elterülő szántóföldeket, réteket és legelőket nevezték mezőnek. Ám a két utóbbit már hiába keresnénk, mert azokat az eltelt fél évszázad folyamán fokozatosan felszántották és művelés alá vették. Legalábbis Európában. De ott, ahol csak lehet, már mindenütt haszonnövényeket termelnek rajtuk. A legfontosabb haszonnövények azok, amelyek az embernek ősidők óta élelem vagy takarmány, illetve ezek alapanyagaiként szolgálnak. De az ipari növények is ebbe a kategóriába tartoznak. Ma már minden haszonnövényről tudjuk, hogy hol volt az őshazája (géncentruma), és mióta tölt be fontos, azaz nélkülözhetetlen szerepet az emberiség életében. Bizton állíthatjuk, hogy a növényi táplálékaink közül első helyen szerepelnek a pázsitfűfélék magvai.

Mikor ismerhették fel az ember elődei, hogy ezek mennyire táplálók? Ahhoz, hogy valamilyen választ találjunk rá, vissza kell mennünk az állatvilágból történt kiválásához, legkevesebb 4, de inkább 8-9 millió évvel korábbi időkbe. Azonban az okát már tudjuk, amit a genetikusok csak 1955-ben derítettek ki. Ekkor tudták megállapítani, hogy a legközelebbi rokonainknak, a csimpánzoknak és más emberszabásúaknak a sejtjeiben 24 pár kromoszóma található, melyek közül egy nőtény egyednél kettő, pontosabban a második és a harmadik – amelyek kisebbek voltak a többtől – valami oknál fogva egybeolvadt, így az utódaiba csak 23 pár került. Bármily meglepő, bebizonyosodott, hogy ehhez az egyetlen egyedhez nyúlik vissza az összes emberfajnak az eredete. Ennek a 23 pár kromoszómának a génállománya adódott át minden emberfajba millió éveken át, és jutottak el hozzánk, a mai emberekhez. Azt is már régóta tudjuk, hogy ez hol történhetett meg. Az antropológus szerint a családfánk legkorábbi tagjai, az *australopithecusok* Kelet-Afrikában éltek, majd „rövidesen”, úgy 1-2 millió év leforgása alatt, legalább két ágra váltak szét. Egyik vonalat az *Australopithecus robustus*, másikat, a finomabb testalkatút, az *Australopithecus africanus* képezte. Az előbbinek már izmos állkapcsai és erős rágófogai alakultak ki, melyekkel képes volt szétmorzsolni a kemény magvakat, gumókat, gyökereket. Mindkettőnek a csontmaradványai mellett egyszerű kőszerszöket is találtak.

Létezik a kelet-afrikai Tanzániában egy hatalmas földmozgás előidézte 45 km széles és 90 m mély, hosszú, zezugos hasadék, az *Olduvai-szurdok*, aminek a nevét 1950-ben kapta fel a világsajtó. Ugyanis egy angol kutatóházaspár, *Luis Leakey* (1903–1972) és *Mary Leakey* (1913–1996), mindketten archeológusok, illetve Luis paleoantropológus is volt, bejelentették, hogy megtalálták „a bibliai Kánaánt, vagyis az Ígéret Földjét, ahol kimeríthetetlen paleontológiai és őstörténet kincstárra leltek”. Ez már magában is világszenzáció lett volna, csak hogy ők hozzátették azt is, hogy nyomára leltek Ádámnak. (Josef Kleibl Ádám nyomában, Madách Könyv és Lapkiadó 1983, Oláh József). Igaz, amit a földből kiástak, csak az általuk *Sinanthropus*nak nevezett előembernek az állkapocscsontja volt. De rövidesen előkerültek a fajhoz tartozó egyéb csontmaradványok is. Később e *Paranthropus* családba tartozó ősi, mintegy 2,1 millió éves fajt ügyes kezű emberként, szaknyelven *Homo habilis*ként tartja számon a tudománytörténet. Utánuk nagyon sok kutató tudós megfordult ebben, a Serengeti-sík (ma Tanzánia nemzeti parkja) fölött húzódó Olduvai hasadékban, de ott olyan különösen érdekes és értékes lelethez, mint amilyenre az amerikai *Donald Johanson* (1943–) paleoantropológus véletlenül ráakadt, senkinek sem volt szerencséje. Azonban nem abban a híressé vált geológiai képződményben kutatott, amelyben a Leakey házaspár megtalálta a *Homo habilis*t, hanem attól jóval északabbra, az etiópiai Omo folyó völgyében, közel a Rudolf-tóhoz, mai nevén Turkana-tóhoz. Szinte mesébe illő történet az övé. 1974. november 30-án déli 11-12 óra között, mit sem törődve a 42 fokos hőséggel, Johanson, Tom Gray őstörténész asszisztensével még egyszer, utoljára körül akart nézni a már sokszor átfésült terepen, ahol jártak már a Leakey-csoport tagjai is, de őszálati maradványokon kívül semmi figyelemre méltót sem találtak. Egyszer csak Johanson felfigyelt egy földből kiálló vékony, hosszú csontra, amire Gray azt mondta, „valami majomcsont lehet”. Johanson pedig határozottan kijelentette: „nem, ez hominida csontja.” Nem lettek volna megszállott kutatók, ha ennyivel beérik. Addig kotorásztak a földben, amíg több csontot is sikerült előkaparniuk. Este, amikor visszatértek a táborukba, riadóztatták az expedíciójuk összes tagját, hogy másnap korán hozzáláthassanak a terep tüzetes átvizsgálásához, ami meglepően nagy eredménnyel végződött. Nem ok nélküli volt a nagy sietség. Hamar megállapították, hogy leleteiknek a zöme 2,6–3,3 millió éves üledékekből származik. Addig több mint 2,1 millió éves hominidát még senki sem talált. Johansonéknak pedig sikerült egy több mint 3 millió éves emberfélének a szétszórt csontjait összeszedniük. A munkában részt vett tizenegy szaktudós közösen állapította meg, hogy amit találtak, az egy kistermetű, karcsú, azaz törékeny *Australopithecus* női egyedének majdnem a teljes csontváza, akit megilletne, ha emberi nevet adnának neki. Nem sokat kellett töprengeniük az esti tábornút mellett, mert a magnójukon éppen a legdivatosabb hazai zene szólt. A „*Lucy int The Sky with Diamonds*” énekelte a Beatles. Úgy döntöttek, legyen hát a hölgy neve, *Lüszli*. Azonban az ásásokat végző bennszülött munkások, akik az ott élő amhara néphez tartoztak, a leletet ahogyan összerakva meglátták, rögvest *Denkenes*nek nevezték, ami az ő nyelvükön szépségeset jelent. Épp olyan lelkesen örvendeztek fölötte, sőt még inkább jobban, mint a tudósok. Ugyanis szentül meg voltak róla győződve, hogy akit a szülőföldjükön megtaláltak, a 3,2 millió évvel előtűk élt „ember”, a saját elődjük volt. Ezért nekik mást és többet jelent, mint a messziről jött idegeneknek.

Mondhatnánk, e felfedezéssel egy tudományos probléma oldódott meg. Csak hogy bármilyen tudományos felfedezés a hozzá közelálló tudományágak művelőinek bogarat ültet a fülébe. Ez esetben a genetikusokéba. Leakey-ék Ádámot

keresték, Johansonék viszont megtalálták Évát, illetve Lüszt. Teljesen mindegy. A lényeg az, hogy az ember egyik őszülőjét, a nőt exhumálták. De hol van, és miféle szerzet lehet Ádám? Ez bizony mindmáig rejtély. Persze csak részben. Azonban, ha most én elkezdeném e kérdést fejtegetni, akkor nagyon el kellene térnem az írásom címében felvetett témától. Talán egy másik fejezetben majd megteszem. Annyit azonban előrevetíthetek, hogy a tudomány másképpen látja az első emberpár megteremtésének a sorrendjét, mint ahogyan az Őszövetség szerzői azt feljegyezték. Az Úr „a föld porából” előbb Évát alkotta meg, és neki nem az oldalbordáját, hanem az egyik kromoszómájának egyetlen génjét (a SRY-t) tette alkalmassá arra, hogy Éva ne unatkozzon egyedül, legyen mellette „legalább” egy férfi, aki néha elszórakoztatja. Ki hallott már ilyet, mondhatnánk, ám ha úgy vesszük, biológiailag egy oldalborda és egy kromoszóma nem annyira idegenek egymástól, mint amennyire gondolnánk.

Maradjunk abban, hogy a legősibb emberelődöket Dél-Afrikában, a Turkana-tó partján és az Olduvai-hasadékbán találták meg. Annak ellenére, hogy ezek az emberfélék már két lábon jártak és kőeszközöket is használtak, mégis legkevesebb 1,5 millió évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy kialakuljon belőlük egy újabb faj, a *Homo erectus*, magyarul, a *felegyenesedett ember*. Ennek a csontmaradványait elsőként *Eugene Dubois* (1858–1940) holland antropológus (mint katonaeorvos) találta meg 1892. augusztus 22-én, Jáva szigetén, de sajnos a korabeli nagytekintélyű tudósok megtagadták tőle a felfedezés jogát. Évtizedeknek kellett eltelniük, mire a melléfogásukra ráébredtek. Ekkor már nem lehetett elhallgatni Dubois érdemét, mert az eleinte *Pithecanthropus*-nak, magyarul *majomember*-nek nevezett lény maradványait szerte Ázsiában és Európában is megtalálták. Többek között Vértes László (1914–1968) régészprofesszor kutatócsoportja is, 1965. augusztus 21-én, a magyarországi Vértesszőlősön, ami magában is nagy szenzációt keltett. Csak melleleg jegyzem meg, ők is nevet adtak a felfedezettjüknek. Mivel éppen Sámuel napja volt, Samunak nevezték el. Mint tudjuk, abban az időben, főleg a *Beatles* hatására, gyűrűzött be hozzánk a nyugati tánczene. Lépten-nyomon születtek az újabbnál újabb slágerek, közöttük az *Ádám, hol vagy?* c. is. Megvallom, szeretek gonoszkodni. Amikor megtudtam, hogy az angol kutatók az Évájukat Lüsztnek nevezték el, gondoltam, milyen szép lenne, ha a mi lányaink meg Ádám helyett Samut énekelnének. Állítom, ha ezt, akkor megteszik, a köztudatban még ma is élne Sámuelünk. No, de ez csak amolyan tréfa. Vannak ennél komolyabb dolgok is az ősemberkutatásban. Például az, hogy amikor Vértes professzor alaposan szemügyre vette Samu tarkócsontját, homininkéz ütötte lyukat talált rajta. Mélyen elgondolkodott, aztán közölte a munkatársaival, hogy több, pontosan ilyen sérült koponyát találtak Dél-Afrikában és a kínai Csou-Kou-tien barlangrendszerben. Ez pedig nem lehet a pusztá véletlen műve, mondta. Az ok, illetve okok körüli viták, tudomásom szerint, mindmáig nem zárultak le. Én viszont ebben a fejezetben nem jutottam el a mező megteremtésével kapcsolatos mondanivalóm lényegéhez. Törekszem rá, hogy majd a következő fejezetben ezt megtegyem.

| Olduvai-szurdok (Fotó: <https://agytoro.hu>)